

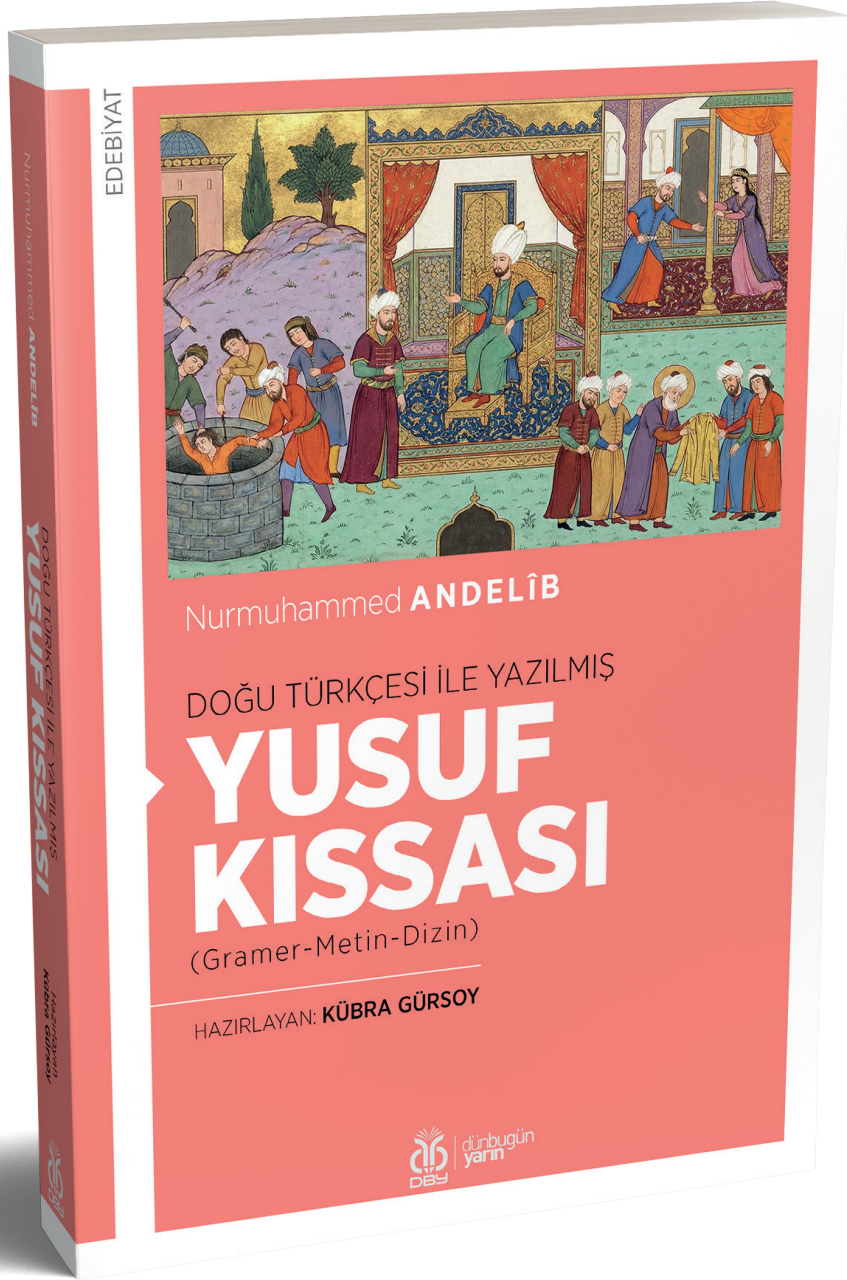
Nurmuhammed **ANDELÎB**

DOĞU TÜRKÇESİ İLE YAZILMIŞ

YUSUF KISSASI

(Gramer-Metin-Dizin)

HAZIRLAYAN: **KÜBRA GÜRSOY**

Bu PDF dokümanı, kitabın bir kısmını içermektedir.
DBY okurları için özel olarak oluşturulmuştur.

“dün” den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

“dün” den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

© 2025, DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI™

Tüm hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım amacıyla ve araştırma için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde kopya edilemez, elektronik ve mekanik yolla çoğaltılıp, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

DBY: 485
Edebiyat: 264

ISBN 978-625-5905-95-6
Sertifika No: 52315

Birinci Baskı: İstanbul, 2025

Müellif: Nurmuhammed Andelîb

Hazırlayan: Kübra Gürsoy

Kitap Editörü: Sahra Mezarcı

Dizi Editörü: Furkan Öztürk

Yayın Yönetmeni: İrfan Güngörür

Baskı Hazırlık: DBY Ajans

Baskı/Cilt:
Birlik Fotokopi Baskı Ozalit ve Gıda San. Tic. Ltd. Şti.
(Sertifika No: 52846)

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI / Library Cataloging-in-Publication Data (CIP)

Nurmuhammed Andelîb

Doğu Türkçesi İle Yazılmış Yusuf Kıssası (Gramer-Metin-Dizin)

Hazırlayan: Kübra Gürsoy (Dr.) ; Editör: Sahra Mezarcı (Dr.)

İstanbul : DBY Yayınları, 2025.

378 s. ; 16,0 x 23,5 cm ____ (DBY Yayınları ; No. 485) ____ Dizin var.

ISBN 978-625-5905-95-6

1- Edebiyat 2- Doğu Türkçesi 3- Kıssa 4- Hz. Yusuf

Bu kitap, 2025 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Türk Dili Anabilim Dalında Doç. Dr. Feryal Korkmaz danışmanlığında hazırlanan “Doğu Türkçesi ile Yazılmış Yusuf Kıssası (Gramer-Metin-Dizin)” adlı doktora tezinden üretilmiştir.

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI
Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4
Cağaloğlu - Fatih / İstanbul
Tel.: +90 212 526 98 06
www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr

İçindekiler

Kısaltmalar Listesi.....	6
İşaretler Listesi	6
Transkripsiyon Alfabesi	12
Ön Söz.....	13
Giriş.....	15

BİRİNCİ BÖLÜM

YUSUF KISSALARI VE ANDELÎB'İN YUSUF KISSASI

1. Türk Edebiyatındaki Yusuf Kıssaları	17
2. Doğu Türkçesi ile Yazılmış Yusuf Kıssası.....	20
2.1. Nüsha Tavsifi.....	20
2.2. Eserin Müellifi, Müstensihî ve İstinsah Tarihi.....	20
2.3. Andelîb'in Hayatı ve Eserleri	21
2.4. Andelîb'in Yusuf Kıssasının Olay Örgüsü	23

İKİNCİ BÖLÜM

DİL İNCELEMESİ

1. Yazım Özellikleri.....	27
1.1. Ünlülerin Yazımı	28
1.1.1. /a/ Ünlüsünün Yazımı	28
1.1.2. /e/ Ünlüsünün Yazımı	28
1.1.3. /é/ Ünlüsünün Yazımı	28
1.1.4. /ı/ ve /i/ Ünlülerinin Yazımı	29
1.1.5. /o/ /ö/, /u/, /ü/ Ünlülerinin Yazımı.....	29
1.2. Ünsüzlerin Yazımı	29

1.2.1. /ç/ Ünsüzünün Yazımı.....	29
1.2.2. /p/ Ünsüzünün Yazımı	29
1.2.3. /k/ ve /g/ Ünsüzlerinin Yazımı.....	30
1.2.4. /ng/ Ünsüzünün Yazımı	30
1.2.5. /s/ Ünsüzünün Yazımı.....	30
1.2.6. /t/ Ünsüzünün Yazımı	30
1.3. Zamir n'si.....	30
2. Ses Bilgisi.....	31
2.1. Ünlü Uyumu.....	31
2.1.1. Kalınlık-İncelik Uyumu	31
2.1.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu	31
2.2. Ünlüler ve Ünlülerde Meydana Gelen Ses Olayları.....	32
2.2.1. Ünlü Yuvarlaklaşması	32
2.2.2. Ünlü Düzleşmesi	33
2.2.3. Ünlü Düşmesi	33
2.3. Ünsüzler ve Ünsüzlerde Meydana Gelen Ses Olayları.....	33
2.3.1. /b/ Ünsüzü.....	33
2.3.2. /d/ Ünsüzü.....	34
2.3.3. /G/ Ünsüzü.....	34
2.3.4. /K/ Ünsüzü.....	35
2.3.5. /I/ Ünsüzü.....	35
2.3.6. /t/ Ünsüzü.....	35
2.3.7. /ny/ Ünsüzü	36
2.3.8. /p/ Ünsüzü.....	36
2.3.9. /ş/ Ünsüzü	37
2.3.10. /r/ Ünsüzü	37
2.3.11. Göçüşme	37
2.3.12. Sedasızlaşma	37
2.3.13. Türeme	38
2.3.14. Hece Düşmesi.....	38
3. Şekil Bilgisi.....	39
3.1. İsim İşletme Ekleri.....	39
3.1.1. Çokluk Eki.....	39
3.1.2. İyelik Ekleri.....	39
3.1.3. Hâl Ekleri.....	40
3.1.3.1. Yalın Hâl.....	40
3.1.3.2. İlgi Hâli.....	40
3.1.3.3. Yükleme Hâli.....	41
3.1.3.4. Yönelme Hâli.....	41
3.1.3.5. Bulunma Hâli	41

3.1.3.6. Ayrılma Hâli.....	41
3.1.3.7. Eşitlik Hâli	41
3.1.3.8. Yön Gösterme Hâli.....	42
3.1.3.9. Vasıta Hâli	42
3.1.4. Aitlik Eki.....	42
3.2. Zamirler.....	42
3.2.1. Şahıs Zamirleri.....	42
3.2.2. Dönüşlülük Zamiri	43
3.2.3. İşaret Zamirleri.....	43
3.2.4. Soru Zamirleri.....	43
3.2.5. Belirsizlik Zamirleri	43
3.3. Sıfatlar.....	44
3.3.1. Niteleme Sıfatları.....	44
3.3.2. Belirtme Sıfatları	44
3.3.2.1. İşaret Sıfatları.....	44
3.3.2.2. Soru Sıfatları.....	44
3.3.2.3. Belirsizlik Sıfatları.....	44
3.3.2.4. Sayı Sıfatları	45
3.3.2.4.1. Asıl Sayı Sıfatları.....	45
3.3.2.4.2. Sıra Sayı sıfatları	45
3.3.3. Sıfatlarda Karşılaştırma	45
3.4. Sayılar.....	45
3.4.1. Asıl Sayılar	45
3.4.2. Sıra Sayıları	45
3.4.3. Topluluk Sayıları	46
3.5. Zarflar	46
3.5.1. Yer-Yön Zarfları	46
3.5.2. Zaman Zarfları.....	46
3.5.3. Durum Zarfları.....	46
3.5.4. Miktar Zarfları.....	47
3.6. Edatlar.....	47
3.6.1. Bağlama Edatları	47
3.6.1.1. Sıralama Edatları.....	47
3.6.1.2. Karşılaştırma-Denkleştirme Edatları.....	47
3.6.1.3. Cümle Başı Edatları	48
3.6.1.4. Sona Gelen Edatlar	48
3.6.2. Son Çekim Edatları.....	48
3.6.3. Ünlem Edatları.....	49
3.6.3.1. Ünlemler.....	49
3.6.3.2. Seslenme Edatları	49

3.6.3.3. Cevap Edatları	49
3.7. Kelime Yapımı	50
3.7.1. İsimden İsim Yapma Ekleri	50
3.7.2. Fiilden İsim Yapma Ekleri	52
3.7.3. İsimden Fiil Yapma Ekleri	53
3.7.4. Fiilden Fiil Yapma Ekleri	53
3.8. Fiiller	54
3.8.1. Şahıs Ekleri	54
3.8.1.1. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri	54
3.8.1.2. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri	55
3.8.2. Şekil ve Zaman Ekleri	55
3.8.2.1. Bildirme Kipleri	55
3.8.2.1.1. Görülen Geçmiş Zaman	55
3.8.2.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman	56
3.8.2.1.3. Geniş Zaman	57
3.8.2.1.4. Şimdiki Zaman	57
3.8.2.1.5. Gelecek Zaman	57
3.8.2.2. Dilek-Tasarlama Kipleri	58
3.8.2.2.1. Emir Kipi	58
3.8.2.2.2. Şart Kipi	58
3.8.2.2.3. İstek Kipi	59
3.8.2.2.4. Gerekliklik Kipi	59
3.8.3. Birleşik Zamanlı Çekimler	59
3.8.3.1. Hikâye Birleşik Çekimi	59
3.8.3.2. Rivayet Birleşik Çekimi	60
3.8.3.3. Şart Birleşik Çekimi	60
3.8.4. Birleşik Fiiller	60
3.8.4.1. İsim + Yardımcı Fiil Şeklinde Kurulan Birleşik Fiiller	61
3.8.4.2. Tasvir Fiilleri	61
3.8.4.2.1. Yeterlilik Fiili	61
3.8.4.2.2. Tezlik Fiili	61
3.8.4.2.3. Sürerlilik Fiili	61
3.8.5. Sıfat-Fiiller	62
3.8.6. Zarf-Fiiller	62
4. Söz Dizimi	65
4.1. Yapısına Göre Cümleler	65
4.1.1. Basit Cümle	65
4.1.2. Birleşik Cümle	65
4.1.2.1. Şartlı Birleşik Cümle	65
4.1.2.2. İç İçe Birleşik Cümle	65

4.1.3. Sıralı Cümle	66
4.1.4. Bağlı Cümle	66
4.2. Yüklemin Türüne Göre Cümleler	66
4.2.1. İsim Cümlesi	66
4.2.2. Fiil Cümlesi	66
4.3. Yüklemin Yerine Göre Cümleler	67
4.3.1. Kurallı Cümle	67
4.3.2. Devrik Cümle	67
4.4. Anlamına Göre Cümleler	67
4.4.1. Olumlu Cümle	67
4.4.2. Olumsuz Cümle	67
4.4.3. Hitap Cümlesi	68
4.4.4. Soru Cümlesi	68
5. Karışık Lehçe Özellikleri	69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM YUSUF KISSASI

1. Transkripsiyonlu Metin	71
2. Günümüz Türkçesiyle Metin	159

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM DİZİN

1. Gramatikal Dizin	229
2. Özel İsimler Dizini	361
3. Dua ve İbareler Dizini	368
Sonuç	371
Kaynakça	375

Ön Söz

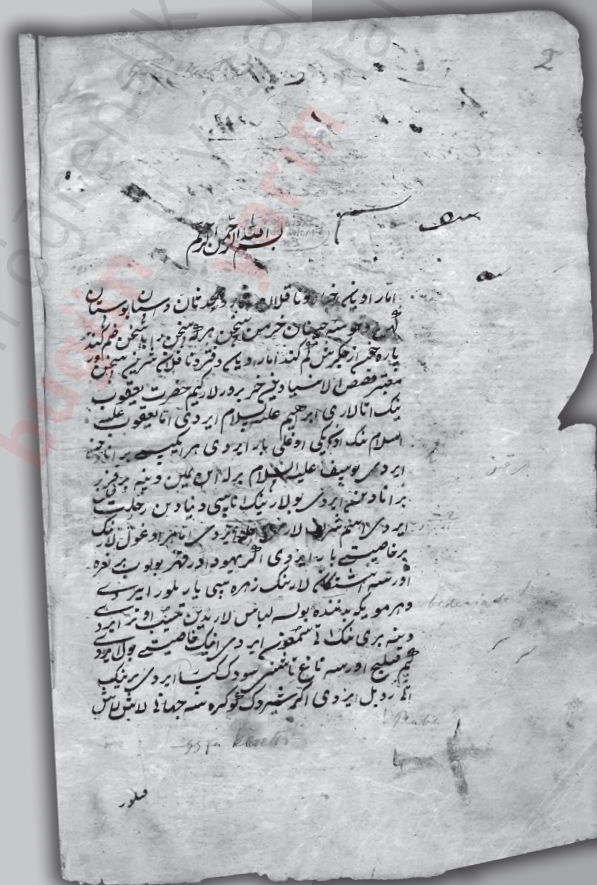
Türk edebiyatında Hz. Yusuf'u konu edinen pek çok eser kaleme alınmıştır. Bunlardan biri de 18. yüzyıl Türkistan coğrafyasının önemli şairlerinden biri olan Nurmammed Andelib'in Yusuf kıssadır. Bu çalışmada, Andelib'in Hz. Yusuf'u konu ettiği kıssasının Berlin Devlet Kütüphanesi (Staatsbibliothek zu Berlin) Hartmann 1 kataloğunda Ms. or. quart. 1284 numarasıyla ve Qisas al-anbiya' ismiyle kayıtlı olan nüshası incelenmiştir. Çalışmaya konu olan eser, manzum-mensur karışık olarak Doğu Türkçesi ile kaleme alınmıştır; manzum kısımlarda Batı Türkçesi özellikleri de göstermektedir. Eserin bu yönü, dönemin dilinin daha iyi anlaşılmasına ışık tutarken aynı zamanda onu Yusuf kıssaları arasında özel bir konuma yerleştirmektedir. Nurmammed Andelib'in Türk dilinin gelişimi açısından değerli bir kaynak olarak nitelenebilecek eserin derinlemesine bir incelemesini ihtiva eden bu çalışmayla ilgili alan literatürüne katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda kütüphane kataloğunda müellifi, müstensih ve istinsah tarihi belirsiz olarak yer alan söz konusu yazmanın Andelib'in eseri olduğu tespit edilmiş; metnin transkripsiyonu ve Türkiye Türkçesine aktarımı gerçekleştirilmiştir. Ayrıca eser üzerinde dil incelemesi yapılmış ve dizini de oluşturulmuştur.

Bu kitabın meydana gelmesinde emeği geçen herkese teşekkür etmek isterim. Öncelikle öğrencisi olmaktan onur duyduğum ve desteğini her zaman hissettiğim; bilgisi, tecrübesi ve sabrı ile yolumu aydınlatan kıymetli hocam ve tez danışmanım Doç. Dr. Feryal Korkmaz'a teşekkürlerimi sunarım. Desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen aileme ve aynı heyecanı paylaştığım, daima beni yüreklendiren arkadaşlarıma minnettar olduğumu belirtmek isterim. Ayrıca kitabın yayımlanma aşamasında editörlük görevini üstlenen Dr. Sahra Mezarcı'ya, Dün Bugün Yarın Yayınları yayın yönetmeni İrfan Güngörür ve ekibine teşekkür ederim.

Kübra Gürsoy
İstanbul, 2025

KİŞŞA-İ YŪSUF

1. Transkripsiyonlu Metin

“dün” den öğrendiklerinle
 “bugün” ü yaşamak
 “yarın” ları aydınlatır.

1b

Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

(1) Ammā rāviyān-ı aḥbār u nākilān-ı āsār, muḥaddiṣān-ı dastān-ı bostān-ı (2) kühen ü ḥuṣe-ḥinān-ı ḥarman-ı süḥan her ki süḥanrā bā ḡamm kuned, (3) pare-yi ez-ḥün-i cige-reş kem kuned. Ammā rāviyān defter, nākilān-ı şirīn süḥan-dur. (4) Mu'teber kışaşü'l enbiyādın ḥaber bérürler kim ḥazret-i Ya'küb- (5) nıng ataları İbrāhīm 'aleyhi's-selām érdi. Ammā Ya'küb 'aleyhis- (6) selām-nıng on éki oğlu bar érdi. Her ékisi bir anadın (7) érdi. Yūsuf 'aleyhi's-selām birle İbn-i Yemīn ve yana bir kıızı (8) bir anadın érdi. Bularnıng anası dünyādın rıḥlet (9) érdi. İsm-i şerīfeleri Rāḥal érdi. Ammā her oğullarnıng (10) bir ḥāşiyeti bar érdi. Eger Yehūdā der-ḡahr bolup bir na're (11) ursa eşitkenlernıng zehresi yarılır érdi. (12) Ve her müyge bedeninde bolsa libāsırdın taşıp öter érdi. (13) Ve yana biri-nıng atı Şem'un érdi. Anıng ḥāşiyeti bul érdi (14) kim kılıç ursa tağ [u] taşnı su dek késer érdi. Biri-nıng (15) atı Rūbil érdi. Eger şir dek kükrese cihānı lāş lāş

2a

(1) kılur érdi. Ammā Yūsuf 'aleyhi's-selām-nıng ḥāşiyeti bu érdi kim hoş (2) āvāz birle nağme kılıp feryād ursa havādeki kuşlar pervāz eylemey ḡalur érdi. (3) Ammā hoş rüyında andağ érdi kim her kim yüziḡe baḡsa āyine dek öz yüzün (4) körer érdi. Eger āb [u] ḡa'ām yéseler bedenleri zāhir bolur érdi. Ḥüdā te'ālā (5) ḥüsni on ḥişse kılıp tokuz ḥişşesin ḥazret-i Yūsufḡa bérdi. (6) Ve bir ḥişşesin tamām ḡalāyık[k]a bérıp érdi. Ḥüsni-bābıda andağ érdi. Ferište (7) körüp ḡayrān ḡalıp “Ādem-zāddın mundaḡ némerse toḡar érmes” dép (8) aytur érdi ve dīv¹ [ü] perī ins [ü] cin vuḡuş [u] tıyūr körse cānını fedā kılur érdi.

(9) Öziniḡ şan'atı birle Ḥüdā hem dü-cihān étti
Muḡammed nūrını evvel cihān içre 'ayān étti

¹ Metinde dīvi “دیوی” olarak yazmaktadır.

(10) Anıñ kim nûrı birle barça peygamber vüçüd aldı
Resüller içre kim Yûsufnı hûsn-i cinân [?]

(11) Ferište [ü] hûr [u] gılmânlar körüp cemâlini
Oğup yüz silsile-i medh [ü] şenâsın dâstânı

(12) Cemâl şu'lesidin kâçeler bolur édi rûsenî
Züleyhâ bir kâçe tüş kördi âh [u] figân étti

(13) 'Andelîb gül üçün nâle [vü] figân eylep
Yûsuf birle Züleyhâ kışsasını bostân-ı 'ışk [...]

(14) Yûsufnıñ hûsn-i ra'nâsı hâlâyıknı cenânı örter

(15) Nûrının nûrı ziyâsı bilingler bî-gümân örter

2b

(1) Melâ'ik [ü] hûr ile gılmân körtüp hûsni kılur [c]evelân

(2) Perî-zâd ins [ü] cin hayrân velî 'ışkı cihân örter

(3) Hüdâning nûrın ol cân kî kıldı na[g]me-i süzân

(4) Êşitken² nâle [vü] efgân ki cânın her zamân örter

(5) Anıñ dek nâzenîn şâhı çekip yüz miñnet [ü] âhı

(6) Ki kırk yıl âfet câhı körüp andağ figânı örter

(7) Salıp Ya'kûb yüz ârmânı ki hicridin çekip efgân

(8) Bolup çün 'andelîb hayrân özin her zamân örter

(9) -el-kışsa- Hâzret-i Yûsufnı Ya'kûb 'aleyhi's-selâm barça oğlanlaridin (10) yahşı körer érdi. Bir sâ'at yanidin ayırmas érdi. El-ğarağ (11) Ya'kûb 'aleyhi's-selâmın tüşinde bir kâçe Yûsuf 'aleyhi's-selâmın (12) on böri ortage alıp her kıysı bir hamle kılur teg öldür- (13) geyle ve yana bul bõrilemi biri öldürgeli koymay turur. Nâgâh (14) Yûsuf 'aleyhi's-selâm yer yuttı. Nâm [u] nişanı bolmadı. Bu vakı'anı (15) körüp Ya'kûb 'aleyhi's-selâm vehm-nâk bolup yatқан yeridin

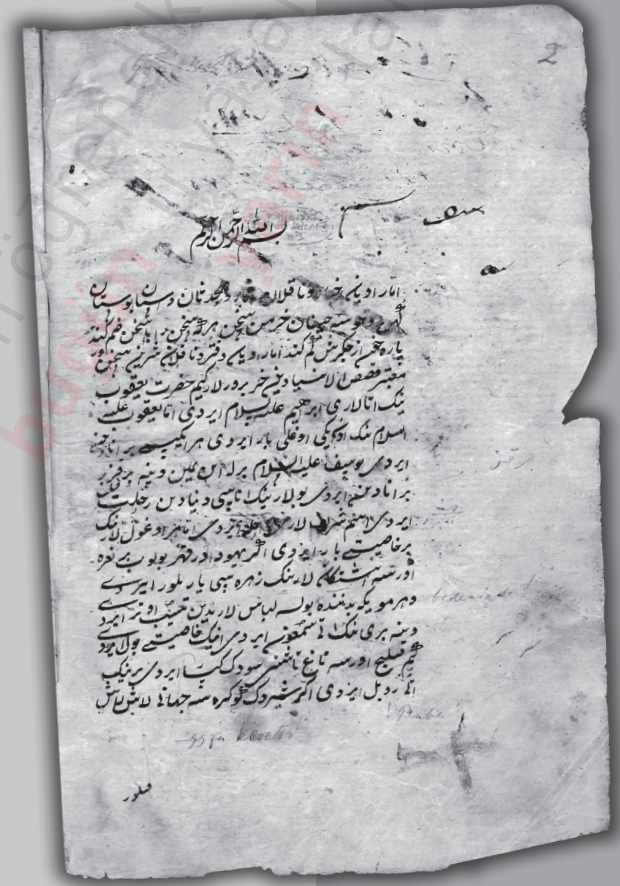
3a

(1) saçrap turdı. Cân hevolidin hâzret-i Yûsufnı kördi érse (2) Yûsuf 'aleyhi's-selâm yatur érdi. Yüz ve közidin buse kılıp (3) endek ârâm boldı velkin dem-be-dem sâ'at-be-sâ'at bî-tâğat bolup (4) âh tartar érdi. Yüregige âteş-i hicrân tüşüp bu gâzelni okudı.

² Metinde اشكان yazmaktadır.

YUSUF KISSASI

2. Günümüz Türkçesiyle Metin

1b

Bismillahirrahmanirrahim.

(1) Haberleri rivayet edenler, (2) eserleri nakledenler, eski bahçenin destanlarını anlatanlar, söz harmanından başak devşirenler, (her kim ki) sözü eklerse (başkasının veya kendisinin sözüne) (3) ciğerinden bir parça kan eksilir. Rivayet edenler defterdir; tatlı sözleri nakledenlerdir. (4) Onlar muteber peygamber kıssalarından haber verirler: Hazreti Yakup' (5) un atası İbrahim aleyhisselamdı. Amma Yakup aleyhis- (6) selamın on iki evladı vardı. İkiisi aynı anneden- (7) di. Yusuf aleyhisselam, İbni Yemîn ve de bir kızı ise (8) aynı annedendi. Bunların annesi dünyadan göç- (9) tü. Onun şerefli ismi Rahal'dı ve bütün evlatlarının (10) bir meziyeti vardı. Eğer Yehuda sinirlenip bir nara (11) atsa işitenlerin ödleri kopardı (12) ve bedeninde olan bütün tüyleri giysilerinden taşarak geçerdi. (13) Diğerinin adı Şemun'du. Onun meziyeti buydu ki (14) kılıç vurduğunda dağ ve taşı su gibi keserdi. Diğerinin (15) adı Rubil'di. Aslan gibi kükrese cihanı itibarsız-

2a

(1) laştırdı. Yusuf aleyhisselamın meziyeti oydu ki tatlı sesle (2) nağme ederek fer-yat etse havadaki kuşlar uçmayıp kalırdı. (3) Onun öylesine güzel yüzü vardı. Öyle ki her kim yüzüne baksa ayna gibi kendi yüzünü (4) görürdü ve ne yeseler bedenle-rinde görünürdü. Allahutaala (5) güzelliği on hisse kılıp dokuz hissesini hazreti Yusuf'a (6) ve bir hissesini ise bütün insanlara vermişti. Güzellik hususu şöyleydi: Melekler (7) gördüğünde hayran kalarak "İnsandan böyle bir şey doğamaz" diye (8) konuşturlardı. Şeytan ve peri, insan ve cinler, yabaniler ve kuşlar görse canını feda ederdi.

(9) Allah, özünün sanatı ile iki cihanı yarattı. Önce Muhammed'in nurunu o cihan içinde görünür kıldı.

(10) Onun nuru ile bütün peygamberler yaratıldı. Resuller içinde Yusuf'un cen-net gibi güzelliği vardı.

(11) Melekler, huriler ve hizmetkârlar yüzünü görünce onu metheden destanlar okudular.

(12) Yüzünün parıltısından geceler aydınlık olurdu. Züleyha bir gece rüya gördü, feryat etti.

(13) Bülbül gül için inleyip feryat ederken aşk bahçesinde Yusuf ile Züleyha kıssasını [anlattı.]

(14-15) Şüphesiz biliniz ki Yusuf'un güzelliği ve parlaklığı cennet ehli dahi bütün yaratılanları yaktı.

2b

(1) Periler, melekler, huriler ve hizmetkârlar, onun güzelliğini görüp gezindiler.

(2) Peri gibi oluşu insanları ve cinleri hayran bıraktı; onun aşkı bütün kâinatı yaktı.

(3) Allah'ın nurundan yaratılan o can, yanık ezgiler söyledi ve (4) bunu işitenlerin her zaman canı yandı.

(5) Onun gibi narinlik şahı, sayısız çile çekerek (6) kırk yıl boyunca eziyetler gördü ve feryadı kâinatı yaktı.

(7-8) Yakup hasretinden dolayı feryat edip bülbül gibi hayran oldu ve kendini bu hasretle her zaman yaktı.

(9) -el-kıssa- Hazreti Yusuf'u Yakup aleyhisselam bütün evlatlarından (10) daha çok severdi. Bir saat yanından ayırmazdı. Sözün kıssası (11) Yakup aleyhisselam, bir gece düşünde Yusuf aleyhisselamı (12) on kurdun ortaya aldığı, her birinin bir hamleyle öldürmeye (13) çalıştıklarını ve yine bu kurtlardan birinin öldürmeden bırakmayacağını gördü. Sonra ansızın (14) Yusuf aleyhisselamı yer yuttu. Yusuf'tan hiçbir işaret kalmadı. Yakup aleyhisselam bu rüyayı (15) görünce kuruntuya kapılarak yattığı yerden

3a (1) sıçrayıp kalktı. Can havliyle hazreti Yusuf'u gördüğünde (2) Yusuf aleyhisselam yatıyordu. Yüzünü ve gözünü öpüp (3) biraz dinlendi. Lakin anbean halsiz kalarak (4) inlemeye başladı. Yüreğine ayrılık ateşi düşüp bu gazeli okudu:

(5) Kâdir Mevlam! Yüreğime ateş düştü, beni Yusuf'umdan ayırma. (6) Dünyada ayrılık nasıl bir işti, sultan başımı dilenci eyleme.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Dizin

1. GRAMATİKAL DİZİN

âb : [Far.] Su, içecek.

â.- ı revân bol- 078b/15

â.- ı şeker 078b/10

â.- ı zülâl 006b/03, 038a/08

â.- u ta'âm 002a/04, 021a/12, 048a/08, 049b/15

âbâ' : [Ar.] Atalar, cetler, ileri gelenler.

â. 061b/13, 077a/03

âbâdlık : Bayındır, imarlı.

â. 073a/15

'acâyib : [Ar.] Acayip, garip, sıra dışı.

'a.- ü ğarâyib 006a/06

'a. 021a/06, 040a/02

'aceb : [Ar.] Acaba.

'a. 033b/07, 033b/11, 049b/01, 061a/02

'a. bol- 045a/06

'a. ér- 063a/07

'a. kal- 044b/01

acırga - : Acıkmak.

a.- p 020b/05

'âciz : [Ar.] Aciz, gücü yetmeme durumu.

'â. kél- 046b/02

aç - : I. Açmak.

a.- ar 029b/09

a.- mîg 027a/11

a.- ıp 060b/11, 061a/04, 068b/05

a.- ıpdur 023a/07

aç - : II. Açmak; yardımcı fiil.

él a.- dı 054a/11

aç : Aç; yemek yeme isteği bulunan.

a. bolup tur- 048b/10

a. kal- 048b/15

açıl - : Açılmak.

a.- dı 035a/14

a.- ğanda 003a/11

a.- ğay 024a/04

a.- ıban 012b/07

a.- ıp 005b/06, 006a/07, 020a/13, 025b/01,

060b/02, 075b/01

a.- man 011b/12

a.- mas 037b/01

a.- mayan 016a/08

a.- maz 019a/09

a.- mış bol- 005b/15

a.- sun 020a/11

a.- ur 043a/05

açıt - : Acıktırmak.

a.- mañg 008a/01

açlg : Açlık; aç olma durumu.

a.+ ı 050b/06

ad : krş. at. Ad, isim.
a.+ a kal- 008a/06
a.+ ıma 005a/09

‘adālet : [Ar.] Adalet.
‘a. 016a/10

‘adālethk : Adalet, adaletli.
‘a. 036a/14

ādem : [Ar.] İnsan, beşer.
ā. 007a/06, 040b/08
ā.+ dīn 005a/07
ā.+ nīng 016a/06

♦ **ādem-zād** : [Far.] İnsan oğlu.
ā.+ dīn 002a/07

‘adil : [Ar.] Adil, adaletli.
‘a. ēr- 056a/08, 056a/13

‘adl : [Ar.] Adalet, hakkaniyet.
‘a.- ü dād kıl- 051b/02, 077b/04

afa : Ablā, kız kardeş.
a.+ dīn 028a/03
a.+ m 018b/10
a.+ sı 008b/04, 065b/06
a.+ sığa 009a/02

āferin : [Far.] Beğenme, takdir etme.
tahsīn-ü ā. kal- 048a/03
tahsīn-ü ā. kıl- 033b/10

āfet : [Ar.] I. Afet, musibet.
ā. 002b/06
ā.+ dīn 050b/11
ā.+ ler 055b/13

āfet : [Ar.] II. Çok güzel olan kimse.
ā.- i cān 026b/05

āfītāb : [Far.] Güneş.
ā.- ı zühre 056b/15
ā. 017b/11, 020b/10, 020b/13
mīsl-i ā. dek bol- 047b/15
ā. tut- 019b/09

‘afv : [Ar.] Bağışlama, mâzur görme.
‘a. ét- 053a/01, 070a/07
‘a. eyle- 060b/07

ağa : Ağabey, kardeş.
a. 011a/07, 063a/02, 063b/09, 064a/08, 065a/09,
070b/06, 070b/07
a.+ lar 070b/03
a.+ ları 005a/04, 005b/02, 010a/12, 010b/01,
013b/04, 014a/09, 016a/09, 016a/15, 017b/01,
018a/01, 018a/12, 019b/06, 043a/15, 057a/06,
059b/09, 060a/03, 062a/04, 062b/04, 063b/01,
063b/03, 064a/15, 064b/15, 067a/08, 067b/02,
069a/10, 069b/06, 069b/13, 069b/14, 070b/13,
071a/13, 071a/15, 071b/13, 072b/06, 074a/12
a.+ larıdın 069a/01
a.+ larığa 008a/10, 058a/05, 063b/05, 070b/02
a.+ larım 005a/10, 005a/13, 006a/14, 006b/05,
007a/01, 007a/08, 010a/15, 011b/04, 011b/04,
011b/05,
011b/07, 011b/09, 011b/11, 011b/13, 011b/13,
013b/08, 014a/01, 018b/09, 042b/14, 057a/13,
057a/14,
057b/01, 057b/03, 057b/05, 057b/07, 064a/09,
066b/03, 070b/08, 070b/10, 073b/11, 073b/15
a.+ larındın 066b/11
a.+ larıng 003b/14, 045b/15, 057a/11, 064a/14
a.+ larıngdın 013b/09, 066b/10
a.+ larını 063b/11
a.+ larınıng 058a/02, 064b/05, 065b/15
a.+ larınıng 007a/11, 018b/02, 018b/04, 019a/01,
066a/11, 066a/14
a.+ m 010b/13, 010b/15, 011a/05, 011b/10,
018b/06, 057b/01, 062a/07, 062a/08, 065a/06,
065a/06,
065a/10, 065a/13, 065a/14, 065b/02, 065b/03,
065b/04, 065b/07
a.+ mdın 062a/14
a.+ mız 067a/12
a.+ mnı 063a/05, 066a/04
a.+ mnıng 010a/03
a.+ ng 064a/10, 065a/08, 065a/12, 065a/15,
065b/01, 065b/01, 065b/05, 065b/09
a.+ ngızını 071a/02, 071a/03, 071a/05, 071a/07,
071a/09, 071a/11
a.+ ngını 063a/06, 063a/07, 063a/08, 066a/05
a.+ sı 012a/11, 057b/11, 062a/06, 063b/07,
064b/08, 065a/02, 069a/08, 069b/07, 070a/03,
072a/02
a.+ sığa 010b/09, 010b/10, 018b/05, 064b/07
a.+ sınıng 066a/07

āgāh : [Far.] Haberdar, uyanık, vâkıf.
ā. bol- 048b/08, 051a/02
ā. kıl- 050a/12

Kaynakça

- Aça, Mustafa: **Oğuznamecilik Geleneği ve Andalıp Oğuznamesi**, Konya, Kömen Yayınları, 2013.
- Arazbayeva, Aygul: **Nurmuhammet Andalıp’ın Zeynel Arap Destanı**, Yüksek Lisans Tezi, Ardahan Üniversitesi, Ardahan, 2019.
- Argunşah, Mustafa: **Çağatay Türkçesi**, İstanbul, Kesit Yayınları, 2014.
- Ata, Aysu: **Rabgûzî- Kısasü’l-Enbiyâ (Peygamberler Kısaları) Giriş-Metin-Dizin**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2019.
- Ata, Aysu: **Nehcü’l-Feradis. Uştmahlarnıñ Açuq Yolu (Cennetlerin Açık Yolu): II. Dizin-Sözlük**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1998.
- Ata, Aysu: **Türkçe İlk Kur’an Tercümesi (Rylands Nüshası) Karahanlı Türkçesi (Giriş-Metin-Notlar-Dizin)**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2004.
- Atalay, Besim: **Abuşka Lügati veya Çağatay Sözlüğü**, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1970.
- Atalay, Besim: **Kâşgarlı Mahmud, Divanü Lügati’t Türk I-IV**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2006.
- Bilgin, A. Azmi: **Nazmü’l Hiâfiyyat Tercümesi**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1996.
- Biray Nergis, Solmaz, **Türkmen Şairi Nurmuhammed Andelîb- Yusuf u Zeliha**, Ankara, Bengü Yayınları, 2022.
- Süleyman:
- Brockelmann, Carl: **Doğu Türkçesi Grameri Dizini**, Haz. Yong-Song Li, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2017.
- Boeshcoten, Hendrik: **A Dictionary Early Middle Turkic**, London, Handbook of Oriental Studies, 2023.
- Canpolat, Mustafa: **Behcetü’l-Hadâik fi Mevî’zati’l-Halâik**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2018.
- Cin, Ali: **Ali, Kısas-i Yûsuf**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2004.

- Clauson, Gerard: **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth- Century Turkish**, Oxford, Oxford Univesity Press, 1972.
- Cem, Dilçin: **Yeni Tarama Sözlüğü**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2013.
- Çavuşoğlu, Mehmed: **Yahyâ Bey- Yûsuf u Zelîhâ Tenkidli Basım**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1979.
- Demirel, Mustafa: **Kemal Paşazâde- Yusuf u Züleyha**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983.
- Deniz, Rasim: **Haliloğlu Ali'nin Yûsuf ve Zelîhâ Kısası**, Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ, 1998.
- Devellioğlu, Ferit: **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın, Aydın Kitabevi Yayınları, 2010.
- Dilçin, Dehri: **Yusuf ve Zeliha**, İstanbul, Kışecilik ve Matbaacılık, 1946.
- Dolu, Hâlîde C.: “Yûsuf Hikâyesi Hakkında Birkaç Söz ve Bazı Türkçe Nushalar”, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, 4(4), Ankara, 1952, s. 2-19.
- Dursun, Tolga: **Nurmuhammed Andalp'in Baba Ruşen, Zeynel Arap ve Kısası-yı Fugun Halk Hikâyelerinin İncelenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir, 2016.
- Eckmann, János: **Çağatayca El Kitabı**, Çev. Günay Karaağaç, Ankara, Akçağ Yayınları, 2005.
- Eckmann, János: **Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar**, Haz. Osman Fikri Sertkaya, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2003.
- Elçin, Dilek: **Çağatayca Yusuf u Züleyhâ Mesnevisi**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 1984.
- Ergin, Muharrem: **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul, Bayrak Basım Yayım Tanıtım, 2013.
- Ertaylan, İsmail Hikmet: “Türk Dilinde Yazılan İlk Yûsuf ve Züleyhâ” **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, III/1-2, 1948, s. 211-230.
- Gedik, Sadi: “Son Dönem Çağatay Şairi Nurmuhammed Andelib'in Sa'd-ı Vakkâs Destanı ve Dil Özellikleri”, **Korkut Ata Türkiyat Dergisi**, 14, 2024, s. 555-573.
- Gezer, Hanife: “Son Dönem Çağatay Yazı Dilinin Temsilcisi, Nurmuhammed Andelib'in Kısası-yı Fir'avn Destanı”, **Turkologia**, 3(115), 2023, s. 127-149.
- Gökcan, Melike: “Yûsuf u Zelîhâ (Yahyâ Bey)”, **Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü**, çevrim içi: <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/yusuf-u-zeliha-yahya-bey>, 11.03.2025.
- Gökcan, Melike: “Yûsuf u Züleyhâ (İbn Kemâl)”, **Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü**, çevrim içi: <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/yusuf-u-zuleyha-ibn-kemal>, 11.03.2025.
- Godarov, Rahmanberdi: **Nurmuhammed Andalp- Leyli Mejnun**, Aşkabat, Türkmenistanyň Ylymlar Akademiyasynyň Milli Golýazmalar İnstituty, 2010.
- Harman, Ömer Faruk: “Yûsuf”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, (çevrim içi) <https://islamansiklopedisi.org.tr/yusuf> (19.02.2025).
- Hocayev, Nepes: **Nurmuhammed Andalp-Leyli Mecnun**, Aşkabat, Türkmen Döwlet Neşir-yatı, 1948.

- Karahan, Leyla: **Erzurumlu Mustafa Darir Kısası-i Yûsuf- Yûsuf u Züleyhâ**, Ankara, Türk Dili Kurumu, 1994.
- Korkmaz, Feryal: **Edib Ahmet Yükneki- Atabetü'l Hakâyık**, İstanbul Kapı Yayınları, 2023.
- Korkmaz, Feryal: **Batı Türkçesinde Tür Değiştirme**, İstanbul, Paradigma Akademi Yayınları, 2023.
- Korkmaz, Zeynep: **Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.
- Korkmaz, Zeynep: **Marzubân-nâme Tercümesi (Destûr-ı Şâhi): Giriş-İnceleme-Metin-Günümüz Türkçesine Aktarma-Sözlük ve Dizin-Tıpkıbasım**, Ankara, Türk Dil Kurum Yayınları, 2017.
- Köktekin, Kazım: **Süle Fakih'in Yusuf ve Zeliha'sı**, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 1994.
- Kömürcü, Şule: **Türkmence Leyli-Mecnun Hikâyesi (Transkripsiyonlu Metin-Çeviri-Dil Özellikleri)**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2022.
- Kürenov, Rahimmemmet: **Nurmuhammed Andalp- Baba Röwşen**, Aşkabat, Türkmenistanyň Ylymlar Akademiyasynyň Milli Golýazmalar İnstituty, 2010.
- Mehdî Han, Muhammed: **Senglah: A Persian Guide to the Turkish Language**, Ed. by G. Clauson, London 1960.
- Nazarov, Geldi: **Nurmuhammed Andalp- Nesimi**, Aşkabat, Turkmenistan Ilımlar Akademiyası, 1978.
- Nurmuhammed: **Nurmuhammed Andalp- Zeýnelarap**, Aşkabat, Türkmenistanyň Ylymlar Akademiyasynyň Milli Golýazmalar İnstituty, 2010.
- Onur, M. Naci: **Hamdullah Hamdî Yusuf u Züleyha**, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 1982.
- Öztürk, Aydın: **Nûrmuhammed Andalp'in Nesimî Adlı Eseri (Giriş-Dil Özellikleri-Metin-Sözlük)**, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir, 2008.
- Rahimi, Farhad: **Fethali Kaçar'ın Çağatay Türkçesi Sözlüğü**, Cilt I, II, Akçağ Yayınları, Ankara 2019.
- Redhouse, J. W.: **Turkish and English Lexicon**, İstanbul, Çağrı Yayınları, 2005.
- Sağlam, Soner: “Nurmuhammed Andalp”, **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, çevrim içi: <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/nurmuhammed-andalip>, 28.04.2025.
- Steingass, F. A.: **Comprehensive Persian-English Dictionary**, İstanbul, Çağrı Yayınları, 2005.
- Şen, Mesut: **Bâburname Giriş - Metin (Kâbil ve Hindistan Bölümleri) Açıklamalı Dizin**, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1993.
- Tabaklar, Özcan: **Türkmencenin Morfolojisi**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1994.
- Tekin, Talat, vd.: **Türkmence-Türkçe Sözlük**, Ankara, Simurg Yayınları, 1995.
- Topaloğlu, Ahmet, İlhan Misalli **Büyük Türkçe Sözlük**, İstanbul, Kubbealtı Yayınları, 2007.

Ayverdi:

Türk Dil Kurumu: **Türkçe Sözlük**, 11. Baskı, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.

Türk, Şeyma: **Hamîdî-i Belhî'nin Yusuf u Züleyma Adlı Tercümesi ve Tahlili**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014.

Uygur, Sinan: **Ali'nin Kissa-i Yusuf'u (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)**, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2003.

Ünlü, Suat: **Çağatay Türkçesi Sözlüğü**, Konya, Eğitim Kitabevi Yayınları, 2013.

Ünlü, Suat: **Harezm Altınordu Türkçesi Sözlüğü**, Konya, Eğitim Kitabevi Yayınları, 2012.

Yıldız, Ayşe: “Yûsuf u Züleyhâ (Hamdî)”, **Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü**, çevrim içi: <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/yusuf-u-zuleyha-hamdi>, 11.03.2025.

Yıldız, Yunus: **Türkmence Yusuf-Züleyha Hikâyesi Transkripsiyonlu Metin Çeviri Dil Özellikleri**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2021.

DOĞU TÜRKÇESİ İLE YAZILMIŞ YUSUF KISSASI

Hız. Yusuf'un hayatı, öteden beri Türk Edebiyatı'nın en sevilen konularından biri olagelmıştır. Bugün elimizde bulunan Hz. Yusuf konulu eserlerin büyük çoğunluğu, Batı Türkçesiyle meydana getirilmiştir. Hikâyenin Doğu Türkçesiyle yazılmış versiyonları nispeten daha azdır. Bunlardan biri olan Nurmhammed Andelîb'in Yusuf kissası, uzun süre müellifi meçhul bir el yazması olarak Berlin Devlet Kütüphanesinde kayıtlıydı. İlk kez bu çalışma ile gün yüzüne çıkarılan bu yazma, meşhur hikâyenin Doğu Türkçesiyle kaleme alınmış bir örneğini ihtiva etmesi nedeniyle önemlidir. Ayrıca eser, Yusuf kıssaları arasında biçim olarak daha az tercih edilen manzum-mensur karışık bir yapıya sahip olmasıyla da dikkate değerdir. Andelîb'in bu eseri, hâkim yazı dili olarak Doğu Türkçesini yansıtırken manzum kısımlarda Oğuzca unsurlar barındırmasıyla Türkmen sahasında gelişen sözlü anlatım geleneğinin izlerini taşır. Karışık dilli niteliği, manzum-mensur yapısı ve zengin söz varlığıyla öne çıkan bu kıymetli nüsha; transkripsiyonu, Türkiye Türkçesine aktarılmış hâli, dil incelemesi ve dizini ile bu kitapta ele alınmaktadır.

“dün”den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

ISBN 978-625-5905-95-6

9 786255 905956